

ZSIDÓJOGUNK

FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE

ÍRTA:

SOMOGYI FERENC DR.

Pécs, 1938.

Haladás Nyomdarészvénytársaság

Felelős kiadó: Somogyi Ferenc dr.

Nihil obstat.

Dr. Ladislaus Dórt/
censor.

ad 183/1938

Imprimatur.

Franciacus Romaisx
vicarius gen. eppalis.

TARTALOM:

	Oldal
Egyházhatósági engedély	2
Előszó	3
leimondat	4
1. <i>Alapvetés</i>	5—11
I. Társas élet és jogssabály	5
II. Éruéngesség, Dalóság, jog	6
III. Zsidóság és kereszténgség	9
r2. <i>A zsidóság az ezeréves magyar Jogban</i>	12—37
L Ssent Lászlóig (1092-ig)	12
II. Ssent Lászlótól IV. Béláig (1092-től 1241-ig)	13
III. A tatárjárástól Werbőczy Hármaskönyvéig (1241-től 1517-ig)	17
IV. A mohácsi uesztől II. Józsefíg (1526-tól 1782-ig)	23
V. Az eggenjogositásért folytatott küzdelem kora (1782-től 1848-ig) -	28
: VI. A liberális szabályozás kora (1848-tól 1918-ig)	31
VII A keresztény nemzet újjászületés kora (1918-tól)	34
3. <i>Tanulságok</i>	38—42
I. A zsidókérdés jogi szabályozása	38
II. A. magyar zsidójog szabályozásának szem- pontjai korszakonként	39
III. A jövő útja	40
Irodalom	43
Zsidójogunk jobb forrásai	44

ELŐSZÓ.

A keresztény nemzeti újjászületés borszakának második évtizedében, Hitler zsidótörvényének megalkotása után alig félesztendővel bajos volna — jogtörténelmileg — időszerűbb kérdéssel foglalkozni, mint éppen zsidójogunk fejlődésével.

A múlt jogszabályainak felkutatása kétségtelenül sok értékes tanulságot és eredeti szempontot szolgáltat az örök zsidókérdés jogi szabályozásához. Világnézeti álláspontunk meghatározása nélkül azonban félreértés veszélye foroghat fenn. Csakis az isteni örök igazság eszméjének megvalósítása felé való becsületes törekvés útján juthatunk megnyugtató eredményekhez.

Ez a kis füzet nem lép fel tudományos igényekkel. Új eredményeket sem akar nyilvánosságra hozni. Csupán egy ötször megismételt rövid előadás szövegét adja. Nem kimerítő tanulmányt, hanem áttekintő tájékozódást szeretne nyújtani. Célkitűzését utalásaival és világnézeti megalapozottságával talán rövidegéből fakadó hiányossága ellenére is jobban meg tudja közelíteni különben kitűnő lexikonainknál. Ez a remény s az előadásaim nyomán főként az ifjúság részéről, a jogtörténelmi vonatkozású kérdés iránt megnyilvánuló szerfölött szokatlan érdeklődés bátorít fel arra, hogy szerény tanulmányomat ebben az alakban is közrebocsássam.

Szeretném hinni, hogy az igazság útjának boldogabb jövőt biztosító kiépítéséhez legalább egy homokszemmel hozzájárulhatok.

Pécsett, az Úr 1936. évének vízkereszt ünnepén.

Somogyi Ferenc dr.

*„Justitia: est constans, et perpetua voluntas
jus suum unicuique tribuens.“*

Werbőczy István.

*„A jog minden igében társadalmi vonat-
kozásban él s így az igények helyes
kiegyenlítésének: az igazságosság-
nah eszméjében csúcsosodik.“*

Pauler Ákos.

1.

ALAPVETÉS.

1.

Társas élet és jogszabály.

Az ember társas életének folyását *jogszabályok* Irányítják. Társas élet és jogszabály tehát szorosan összefügg. Akárcsak a folyó uize és medre. Amint ugyanis nincsen folyó meder nélkül, akként nincsen társas élet jogszabály nélkül.

Igen ám, de mi az élet és mi a jog?

Mosolygunk a kérdés naíuságán, de kielégítő uálaszt nem tudunk adni. Pedig a megoldás szinte egy csapásra megszüntetné a jogéletben mutatkozó összes fonákságot, sok félreértést, ualamlnt az észlelhető Igazságtalanságokat.

Fejérváry G. Gyula báró, a fiatalon elhunyt kluáló biológus szerint az *élet* mibenlétének meghatározása „éppoly nehéz, mint pl. a fizikában az elektromosság definíciója“ Azt mondjuk rá, erő s ezzel eo ipso nem tudunk sokkal többet. Így van ez az étellel is. Élünk s magunk körül látjuk az élet sokféleségét, bámulatosabbnál bámulatosabb megnyilatkozásait, de mibenlétét, lényegét még nem sikerült megfognunk“.¹

Ennek a megfoghatatlan valaminek, az életnek, „amely a közületekkel, az állammal, a községgel, az egyesületekkel való vonatkozásában

¹ Fejéruáry, Élet, szerelem és halál. 73—74. o.

még rejtélyesebb, — szabályozója a *jog*. De hogyan? Hát nem az élet alakítja a jogot? Hiszen a *jogtörténelem* éppen azt tanítja, hogy a jog a kultúra fejlődésénél tökéletesül. Igen; ám ez a megállapítás csak annyiban helyes, amennyiben „a *kultúra* nem egyéb, mint az *igazság szolgálata* emberi erő kifejtés által“.²

II.

Érnényesség, valóság, jog.

Így jutunk el az *igazság* fogalmához, amelynek összetevői „egységes, összefüggő, örökérvényű, változatlan rendszert alkotnak, melyet emberi elménk csak felfedez, de nem teremt“.³

Pauler Ákosnak ez a tanítása a jogot — igen helyesen — végkép kiemeli a valóság világából az eszmék magaslatába. A jog ugyanis, amely szerinte „az igények helyes kiegyenlítésének: az *igazságosság*nak eszméjében csúcsonylik,“ min az etika része, nála erkölcsi eszménnyé s mint ilyen, értékévé lesz,⁴ amely az igazság logikai eszméjéhez hasonlóan örök *érvényességgel* bír.® Ezért a uelle foglalkozó tudományról teljes joggal mondhatja már *Werbőczy*, hogy az: „az isteni és emberi dolgok ismerete, az Igazságosnak és igazságtalannak tudomása. Az igazságosnak t. t., hogy eselekedjük, az Igazságtalannak pedig, hogy eltávoztassuk“⁶

² Pauler Ákos. Bevezetés a filozófiába. 3. kiad. 107. o.

³ Pauler i. m. 40. o.

⁴ Pauler i. m. 108—109. o.

⁵ Berky Imre: „Pauler az értékesség és as érvényesség gondolatának az összefüggését is felismerte, mikor teljes tudatossággal hirdette, hogy minden érvényesség egyúttal értékesség is“. Berky, Az igazság fogalma Pauler Ákos rendszerében. Budapest, 1932. 33. o.

⁶ Hk. 1. R. 4 e. 1. §.

Az Igazság fogalmának vizsgálata viszont szükségképpen elvezet bennünket a logikai Abszolútummal azonos Istenség vallási eszméjéhez,⁷ akiben és akitől és aki által — *Szent Ágoston* szerint — az Igazságok vannak, aki maga minden igazság.⁸

Az élet ezzel szemben — akár biológiai akár szociológiai adottságában tekintjük — *valóság*. A valóságnak pedig „nem a fönnállás, érnényesség, elgondolhatóság jár ki, mint a tárgyi Jellegű észleltnak (pl. az igazságnak), hanem a létezés.”⁹ Érvényesség és valóság tehát merőben más Dilág. Amíg az előbbi *érték*, addig az utóbbi csak *értéhes*, amely azonban értékesebbé is tehető.¹⁰

A jog ezt az alapján ellentétes két uilágot, az igazság érvényességét s a társas élet valóságát kapcsolja össze.¹¹ A jog tehát olyan érvényesség, amely valóságokra vonatkozik. Ennek következtében, mint eszme, nem lehet más, csak a társas életnek az igazságosság követelményei szerint való szabályozó ereje.¹² A jogtudományban így a *valóság és érték kettőssége*¹³ harmonikus egységbe olvad, a jogszabály pedig — eszmeileg — valóban azzá lesz, ami tulajdonképpeni hivatása: az Igazság érvényesülésének eszközévé s ezáltal *értékek* biztosítékává. Mivel pedig az

⁷ Pauler i. m. 167 o.

⁸ „In quo et a quo et per quem uera sunt. quae uera sunt omnia”. Idézve Pauler i. m. 77. o.

⁹ Schütz Antal. A bölcselet elemei Ssent Tamás alapján. Budapest. 1927. 90—91. o.

¹⁰ Dékány István: A társadalomfilozófia alapfogalmai. Budapest, 1933, 317. o.

¹¹ Lásd Dinkier, A törvénykezési élet célja és az igazság érvényesülésének feltételei Budapest. 1933. 8. o. „a jog nemcsak szabályozó norma, de konstituáló érték is”.

¹² Nem szabályozója, mert ez már a jogszabály.

¹³ Vinkler i. m. 6. o.: Moór Gyula szerint „a jog fogalmában mind a két világba tartozó elemek uegyülnek sajtárságos módon össze”. Bevezetés a jogfilozófiába. Budapest, 1923. 174. o.

igazság érvényességét mindig csak az azt hordozó valóságon ismerhetjük fel, ez a valóság pedig az emberi társadalmat illetően is térben és időben változik: mi sem természetesebb, mint hogy a *tételes* jog koronként és helyenként más és más.¹⁴ Ezért a *tételes* jogot tudományosan csakis *történetileg és bölcséletileg* vizsgálhatjuk. Amit a gyarló ész következtetéseivel a jog örök érvényességű eszméjéből felismer, azt a történelem ítélőszéke mondja ki helyesnek, vagy helytelennek. Ha viszont a múlt eseményei valamit helyesnek, igazságosnak mutatnak, a történelem az élet tanítómesterévé lesz. Ha pedig ez így van, akkor annak is igaznak kell lennie, hogy a jelen és jövő *jogszabályokat* csakis a *jogtörténelem szövétnekének világosságánál* értelmezhetjük s alkalmazhatjuk helyesen és alakíthatjuk tökéletesebbékké.

Mondottuk, hogy a *jogszabályok* tökéletesítője az emberi kultúra. Tudjuk uisont, hogy a kultúra hordozója valamely vallásilag, vagy fajilag, esetleg vallásilag és fajilag meghatározott emberi közösség.¹⁵ Ilyen értelemben szoktunk beszélni görög, római, héber, asszír, magyar, olasz, pogány és keresztény stb. kultúráról.¹⁶ És ha meggondoljuk még, hogy a kultúra őre az állam.¹⁷ az államot pedig mindenkor valamely nemzet alkotja,¹⁸ továbbá, hogy az állam és jog igen szoros kapcsolatban áll egymással:¹⁹ az el-

¹⁴ „A jog térben és időben változik¹. Moór Gyula Id. m. 15. o.

¹⁵ Különösen áll ez a kultúra egyik elemére, a etilizációra nézve. Lásd: Krisztics Sándor, Politika. Budapest, 1931. 219. o.

¹⁶ „A különböző kultúrák nem kombinálódnak+. Krisztics i. m. 219. o.

¹⁷ Pauler i. m. 107. o.

¹⁸ Krisztics i. m. 328. o.

¹⁹ „Az állam célja a jog megvalósítása, viszont a jog érvényesülése jelenti magát az államot“. Krisztics i. m. 309. o.

jogultságnak minden látszata nélkül hozzáfoghatunk feladatunk megoldásához, zsidójogunk fejlődésének áttekintéséhez.

Bennünket most, mint általában a jogtörténelem tudományát, nem annyira történeti tények, százados törvényi és privilegialis rendelkezések *szabályai* érdekelnek, mint inkább a *jogfejlődés* menete,²⁰ tehát azok az összefüggések, amelyek a történeti tényeket s az ezek nyomán kialakult jogszabályokat releválták. Nem szabad ugyanis szem elől tévesztenünk azt sem, hogy a történelem valóságtudomány,²¹ amely a valósággal foglalkozik; a valóságban pedig mindennek van oka és okozata.

III.

Zsidóság és kereszténység.

Történeti tény, hogy a zsidóság helyzete a magyar jogban Szent Lászlótól szinte napjainkig — hol kisebb, hol nagyobb mértékben — az általánostól eltérő, külön szabályozás tárgya volt.¹ lennek a történeti ténynek, mint okozatnak, okát hutatva szükségképpen a zsidó és a keresztény vallás világnézeti felfogásának ellentétességéhez kell jutnunk. Állításunk igazolásául mindössze arra hivatkozunk, hogy a jognak az igazsággal²

²⁰ Illés József. Bevezetés a magyar jog történetébe Budapest, 1910-4. o. Kornis Gyula. Történetfilozófia. Budapest, 1924. 13. o.

²¹ Pauler: i. m. 110. o.

¹ Bártjai Szabó László: „Nálunk a zsidók, mint másutt is egész Európában, a legújabb korig különleges jogszabályok alatt állottak, amit faji tulajdonságaik és foglalkozásuk mellett főleg vallásuk és különleges erkölcs elleneik tettek indokolttá“. Katolikus Lexikon IV. 514 o.; Wenzel Gusztáv: A magyar magánjog rendszere. 2. kiadás (1872.) 1. 224. o.

⁵ Hk. I. R. 4. e. 1. §.

való összefüggése következtében egyrészt, az igazságnak az Istenség fogalmánál való relációja következtében másrészt: a jog a primitív korban mindig valláserkölcsei szabályok formájában kezd hatni és csak igen hosszú fejlődés után válik el azoktól.

Amikor mi zsidóságról beszélünk, az ezeréves magyar jogi felfogáshoz híven mint *fajilag* meghatározott vallásról szólunk.⁴ Mint *ilyen* vallás pedig a zsidóság a kereszténységnek homlok-egyenes ellentétje. Mert a zsidóság azt vallja hogy ő Istennek *fajilag*, származástaniilag is választott népe, akinek előbb nagy utóbb, de egyszer minden bizonynal meghódol az egész emberiség. Ezért a célért küzd és ebben a reményben várja üdvözítőjét, az eljövendő Messiást.

A kereszténység ezzel szemben azt hiszi, hogy az Úr a fajilag és kegyelmileg választott zsidó népet eltaszította magától s helyette a tisztán kegyelmi úton kiválasztott keresztényeket teszi meg vallási központtá. Isten lelki kegyelmeinek legfőbb hordozójává. Nekünk már az emberileg zsidó vérből származó Isten fiában, *Jézus Krisztusban*, eljött az Üdvözítőnk. Éppen ezért minden jó kereszténynek vallásos meggyőződése, hogy eljön az idő, amikor majd az egész földön csupa keresztény lakik», amikor majd egy akol lesz és egy pásztor.

Talán különös, hogy mi most ezekre a szédítő szakadékokra mutatunk rá, amelyek zsidóság és kereszténység közt vallási szempontból

³ Szent Ágoston és Pauler i. m. 77.. 167. o.

⁴ Kornis Gyula szerint: „a zsidók ... tagadhatatlanul ma is egy szolidáris nemzet“. Történetfilozófia. 94 o. Más felfogás szerint: „zsidóság a zsidók hite s az ennek befolyása alatt létrejött vallásos tudat, erkölcsi és gyakorlati élet“. Révai Nagy Lexikona XIX. 750. o. Végváry József szerint a zsidóság „vallási alapon szervezett jaj“. Bajtárs. 1935. dec. 5-i szám.

tátonganak, de a zsidóság fajt adottságainak és gazdasági helyzetének⁵ állandó figyelembe vételével párhuzamosan, csakis ezeknek tudatosítása mellett leszünk képesek tárgyilagos ítéletet alkotni ama történeti tények felett, amelyekre a jogtörténelem szerény kezdő kutatójának figyelme egy rövidke áttekintés keretében kiterjedhet.

⁵ Virág: A zsidók jogállása Magyarországon 1657-1780. Budapest.1935. 6. o.

A ZSIDÓSÁG AZ EZERÉVES MAGYAR JOGBAN.

1.

Szent Lászlóig.
(1092-ig).

Zsidókkal őseink minden valószínűség szerint már vándorlásaik során érintkeztek. A magyarokkal szövetséges kazárokról tudjuk, hogy királyuk és Jóembereik zsidó vallásúak voltak.¹ Szinte biztosra vehető tehát, hogy zsidók megfordultak a magyarok között is.² A honalapítás idejében s a kalandozások korában szintén találkozhattak őseink zsidó kalmárokkal.³ Helyzetük azonban semmiben sem térhetett el az *idegenek* akkori jogállásától. Kifejezetten rájuk vonatkozó rendelkezésekkel az *őszalkotmány* korában sehol sem találkozunk.

Szent István figyelmét ugyancsak elkerülik; hacsak a „Morum Institutio“ azon eleme, hogy az idegeneket védelemben kell részesí-

¹ Ibn Rossteh, Gurdézi, ibn Fadhlán, Isstakhri, Ibit eHaukal, Dimiski. Ibn el-Athir és Maszudi tudósítása. A magyar honfoglalás kútffői 153., *214., 215., 220., 224., 233., 235., 239., 244., 245. és 257. o.

² Hóman, M. Történet 1. 114. o.

³ Biztos adatunk egy prágai uásáron megjelent magyarországi zsidó rabszolgakereskedőről 960 tájáról oaa Hóman 1. 167. o

⁴ Morum Instit. edpit. VI. Bndticher, Rprum Hunga—ricarum monumenta Arpactana. Sangalli, 1849 308. o.

egy nyelvű és egy erkölcsű ország gyöngé és törékeny,⁴ rájuk is nem vonatkozott. Pedig ekkor, a Szent István-féle államszervezet korának kezdetén, már kétségtelenül vannak zsidók az ország területén.⁵ Jogi helyzetük szempontjából a *magánjogilag szabadok* rendjéhez kell őket számítanunk.⁶

III.

Szent Lászlótól IV. Béláig.

(1092-től 1211-ig).

A zsidóságra vonatkozó első törvényes intézkedést *Szent László* királyunk *szabolcsi* zsinata hozta 1092-ben. E szerint: „Ha zsidó keresztény asszonyt veszen társul magához, vagy valamely keresztény személyt szolgaságban tart házánál, vegyék el tőle és adják vissza szabadságát; aki pedig eladta volt, attól az árát vegyék el és legyen az a püspökök jövedelme.“¹ Továbbá: „Ha valaki vasárnap vagy más nagyobb ünnepen talál zsidót munkában, hogy a kereszténység meg ne botránkozzék, azokat a szerszámokat, amelyekkel a zsidó dolgozott, veszítse el.“²

Ezeknek a rendelkezéseknek egyetlen sora sem új. A szabolcsi zsinat álláspontja megfelel az egyház kánonjainak. Az egyház ugyanis már megalakulása óta zárkózott a zsidósággal szemben. Nem engedi meg, hogy zsidó és keresztény közt házasság jöjjön létre, sőt még azt is megtiltja, hogy a keresztények zsidókkal egyenek és igyanak, mert méltánytalan, hogy a keresztények azoknak ételét megegyék, akik a keresztények

⁵ Hóman I. 167. o.

⁶ Király János, Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre. Budapest, 1908. 410. o.

¹ Szent László deer. 1. 10.

² Szent László deer. 1. 27.

eledelét tisztátalannak tartják.³ Már *Justinianus* tiltja, hogy zsidók keresztény rabszolgákat tartsanak.¹ És hasonló értelemben rendelkeznek az egyházi Zsinatok is.⁵ De nem új a vasárnapi munkaszünet elrendelése sem. Hiszen annak megtartását már *Szent István* is szigorúan előírta.⁶ *Szent László* csupán kiterjeszti azt a zsidókra is, hogy a keresztények közt megbotránkozás ne támadjon.⁷

Amint látható tehát. *Szent László* rendelkezései tisztán a valláskülönbségen alapulnak és negatiu jellegűek.

Kálmán azonban a zsidóságnak a keresztes hadjáratok következtében *nyugatról* meginduló nagyobbméreű beköltözése folytán szükségét érezte a zsidók jogállásának pozitív irányú, tüzetesebb szabályozásának is.⁸ Megismétli *Szent László* rendelkezéseit.⁹ Zsidók keresztény rabszolgát sem nem tarthatnak, sem nem adhatnak-vehetnek.¹⁰ A földműveléshez is csak pogány rabszolgákat használhatnak. Birtokot szerezhetnek ugyan, de maguk püspöki székhelyen kötelesek lakni.¹¹

Ezen intézkedéseken kiuül *Kálmán* külön kiváltságlevelet is adott ki a zsidók részére, amely

³ Závodszy Levente, a *Szent István, Szent László és Kálmán* korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai Budapest, 1904. 116. o.

⁴ Závodszy 64—65. o.

⁵ Gone. Tolet. XVII. a. 694; Synodus Strigoniensis prior 60.: „Iudel seruos uel ancillas neque proprios neque uenales, neque mereenarios Ghristianos habere audeant. nulius Ghristianus earnes ab eis spretas emere presumaf. Bndlieher 357. o.

⁶ *Szent István* decr. Vili. cap.. Budlicher 313. o.

⁷ Závodszy 75. o.

⁹ Hóman I. 324. o.

⁹ Synod. Sing. I. 60.

¹⁰ *Kálmán* decr. I. 74.

¹¹ *Kálmán* decr. I. 75.

mint „*lex de Judaeis*“ ismeretes.¹² A zsidók jogállásáról azonban ez a töredék nem intézkedik kimerítően, csupán az előbbieket megismétlésénél¹³ a keresztény és zsidók között létrejött kölcsön- és adásvételi szerződésekre vonatkozó szabályokat tartalmazza.¹⁴ Határozmányai értelmében zsidó ellenében pusztán keresztény tanukkal, vagy kereszténnyel szemben csak zsidó tanúkkal bizonyítani nem lehet.¹⁵

Kálmán király rendelkezései a kor szellemének megfelelően Európaszerte megnyilvánuló zsidóüldözések idejében korántsem voltak szigorúak. A zsidók izolálása ebben a korban csak természetes.¹⁶ Kereskedelmük azonban, amely rabszolgakereskedésük és kölcsönügyleteik révén¹⁷ gazdaságilag mind nagyobb és nagyobb jelentőséget biztosít nekik, továbbá korlátozásokat von maga után. /. Béla a vasárnapi vásárt már korábban „a zsidó kereskedők távoltartása végett helyezte át szombatra.¹⁸ Sőt ezen a téren Szent László is küzdött ellenük.¹⁹ Kálmán most ugyanezzel a célzattal a mindinkább fellendülő kereskedelemről befolyó vám és adó után is dézsmát rendel az egyház javára.²⁰ A zsidóság beözönlése²¹ és fokozatos térhódítása azonban így is tovább tart.

//. *Endre* korában már a zsidók az izmaelitákkal együtt mint a királyi kincstár kezelői és

¹² Endlieher 371-372.

¹³ *Lex de judaeis* 1. §

¹⁴ *Lex de judaeis* 2—7. §§.

¹⁵ U. a. 4. §.

¹⁶ Asztalos—Pethő, A magyar nemzet története öfödöktől napjainkig. Budapest, 1933. 40. o.

¹⁷ Hóman 1. 322. o.

¹⁸ Hóman 1. 291. o.

¹⁹ Asztalos—Pethő 40. o.

²⁰ Záuodszky 86. o.

²¹ Asztalos —Pethő 48. o.: II. Géza korában „folytatódott a zsidók és izmaeliták bevándorlása“.

bérlői szerepelnek²² s mint ilyenek ellenszenvesek a nemesek előtt. Ezért az aranybulla azt is kimondja, hogy a zsidók pénzváltó kamaraispánok, sókamaráások és vámosok nem lehetnek.²³ Az aranybulla ezen intézkedését azonban — úgy látszik — sohasem hajtották végre.²⁴ Alig három évvel később ugyanis *Honorius* pápa a toledói zsinat határozatára utalva sürgeti Endrét, hogy a zsidókat mozdítsa el köztisztviségeikről.²⁵ Egyik oklevelünk zsidó ispánról tesz említést.²⁶ És hiába való az aranybulla tilalmának megújítása is,²⁷ egy év múlva ismét zsidó Ispánnal találkozunk.²⁸

II. Endre az egyház sürgetésére híres *beregi esküjében* ismét megújította az aranybulla előbb idézett cikkét²⁹ s a keresztény rabszolgák tartására vonatkozó tilalmat,³⁰ azonkívül megígéri, hogy a zsidókat megkülönböztető jel, vörös köppen, sárga folt és csúcsos föveg viselésére kötelezi.³¹ Hat évvel később azonban már ezek az intézkedések is megszűnnek. Ekkor ugyanis *IX. Gergely*

²² Dénes nádor 1219 és 1222 köat a pénzüeröt s a sókamaráakat a legtöbbet ígérőknek adta bérbe, ami által ezek „mohamedán”, és zsidó kereskedők zsákmányává“ lettek. *Hóman* 11. 71.

²³ 1222: XXIV. tc.: „Gomites eamerarii monetarum, salinarum, et tributarii, nobiles regni nostri sint: ismaelite e. iudaei jieri non possint“. *Endlieher* 415 o

²⁴ Marezali. *fi magyar történet kútfőinek kézikönyvet* Budapest, 1901. 157. o.

²⁵ *Fejér Ili.* 2.49. (1225.)

²⁶ *Fejér ill.* 2.141. (1228.): „judaeus Thahanus comes.

²⁷ *Deer.* 11 (1231.) 31. art. *Endlieher* 432. o.

²⁸ *Fejér* 111. 2. 271. (1232.): „Judaeus Teha Gomes.“

²⁹ *Juramentum* 2. § (1233. aug.): „item nec permittemus in toto regno nostro ludeos, Sarraenos uel Ismaelitas profici alievi publico officio“. *Endlieher* 436. o

³⁰ U. a. 4. §.

³¹ U. a. 3. §.: „item faciemus, quod Judei. Sarraeni seu Ismaelitic. de cetero ceertis signis distingvantur et discernantur a Christianis.“ *Nyugaton a zsidójel viselése már ekkor régen szokásos. Asztalos-Pethö* 64. o.

pápa IV. *Béla* kérelmére megengedi, hogy az ország jövedelmeinek bérlésénél és kezelésénél a portugál király példájához híven bizonyos kikötésekkel a zsidókat bízassa meg.³²

IX. Gergely pápa most említett engedélyénél a magyar zsidójog fejlődésében változás áll be, amennyiben a zsidók jogi helyzetének szabályozása tekintetében a tisztán vallást szempont háttérbe szorul, hogy helyet adjon a *közgazdasági érdek* szempontjának ts. —

III.

A tatárjárástól Werbőczy Hármaskönyvéig. (1241-től 1517-ig).

A tatárjárás után az ország újjászervezésének munkájában a külön pápai engedéllyel alkalmazott zsidók igen jelentős szerephez jutottak.¹ Úgy látszik, a reájuk bízott feladatokat meg is oldották, mert IV. *Béla* ellenfelének, babenbergi *Frigyes* osztrák hercegnek példáján felbuzdulna, hogy az ország siralmas gazdasági helyzetén valamiképpen lendítsen, 1251-ben úi alapokon rendezi jogállásukat.²

Kiindulási pontja, korának az a felfogása, hogy a zsidók nem a közönséges jog, hanem a királyi különös jog uédelme alatt állanak, a királyi kincstár szolgát,³ akik a királyi kincstárnak adóznak.⁴

Éppen ezért személyük és vagyonuk megtáma-

³² Fejér IV. 1. 174-175. (1239.)

¹ Marczali, Kútfők 157., Asztalos 70. o.;

² Kohn Sámuel. Cl zsidók története Magyarországon, Budapest 1884. I. 101—5. o IV. Béla „lura judaeorum“ címen ismeretes kiváltságaleulet Endlicher i. m. 473—477. o. közli.

³ Timon Ákos, Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre. 6. kiad. Budapest, 1919. 288. o.

⁴ Virág, A zsidók jogállása 9. o.

dását a kincstár fosztogatása gyanánt tekinti⁵ és szigorúan bünteti.⁶ Külön bíróságok alá tartoznak. Peres ügyeket a zsidók által választott, nagy a király által kinevezett zsidó-bíró Intézi, aki azonban nem egyedül Ítélt, hanem zsidóknak egymás-közt felmerülő vitás ügyeiben a zsidó-iskola, keresztények és zsidók pereiben pedig keresztény és zsidó esküdtek meghallgatásával dönt.⁷ Innen a tárnokmesterhez lehet fellebbezni.⁸ Súlyosabb bűnügyek közvetlenül a királyi bírásokodás hatáskörébe tartoznak. Ilyenkor a zsidók felett rendszerint a kancellár, főbenjáró büntett esetén pedig maga a király ítélkezik.⁹ A zsidók csakis ebben az utóbbi esetben kötelesek Mózes könyvére megesküdni.¹⁰ Vallásukat szabadon gyakorolhatják,¹¹ halottaikat vámmentesen szállíthatják.¹² A szerződés-kötésnek Kálmán király által előírt szigorú alakszerűségeit a kiváltságlevél elejti, de a tanúskodásra vonatkozó rendelkezéseket fenntartja továbbra is.¹³ Tüzetesen szabályozza a zálogügylet megkötési módját s az erre vonatkozó bizonyítás feltételeit.¹⁴ A zsidóság részére szabad kereskedést biztosít az egész országban. Vámot fizetnek ugyan, de csak annyit, amennyit az illetékes város polgárai.¹⁵ Megengedi a kiváltságlevél a kamatvételt¹⁶, sőt azt is,

⁵ Priu. 29. §.: „ut violator eamere nostre gravi-ter puniatur“. Endlicher 477. o.

⁶ Priu. 9., 11. §§.

⁷ Priu. 30. §.

⁸ Hajnik, A magyar bírósági rendszer és perjog az Árpád- és egyes-házi királyok alatt. Budapest. 1899. 112. o.

⁹ Priu. 8. §.

¹⁰ Priu. 18. §.

¹¹ Priu. 28. §.

¹² Priu. 13. §.

¹³ Priu. 1—7. §§.

¹⁴ Priu. 2-7. §§.

¹⁵ Priu. 12. §.

¹⁶ Priu. 22.. 26. §§.

hogy nemesi jöszágot zsidó zálogul leköthessen. A zsidó hitelező azonban a birtokon lakó keresztények felett joghatóságot nem gyakorolhat.¹⁷

IV. Bélának ezt a nagyszabású, 31 § t magában foglaló kiváltságlevelét királyaink sokáig sorban megerősítgetik,¹⁸ úgyhogy lényegileg a zsidók jogállásának alapja a mohácsi vészig ez marad. Halóban joggal nevezhető tehát a „*zsidók aranybullájának*“.¹⁹

Az egyház azonban több-kevesebb sikerrel továbbra is küzd a zsidók ellen. A *budai zsinat* újra kötelezővé teszi a zsidójel viselését,²⁰ *Kun László* pedig az Abák sürgetésére ünnepélyes esküvel ígéri, hogy zsidókat köztisztviségekre nem alkalmaz.²¹ Gazdasági téren egyre fokozódó térfoglalásukat azonban mindez nem gátolja. Királyaink védelmét is tovább élvezik. III. *Endre* például az esztergomiakat eltiltja megadóztatásuktól és kiveszi őket bíraskodásuk alól. — De alig fél-századdal később, Róbert Károly idejében, már a *zsidóbéren* kívül fizetik a taxaszerű rendkívüli adókat is.²³ *Nagy Lajos* pedig a *pozsonyi* zsidókat a többi városi polgárral teljesen azonos teherviselésre szorítja.²⁴ Egyébként uralkodása

¹⁷ Priu. 24. §

¹⁸ Wenzel, A magyar magánjog rendszere. 2. kiadás. Pest, 1872. I. 225. o. fi kiváltságleulet megújítja Zsigmond 1402-ben és 1406-ban, Albert 1438-ban, V. László 1453-ban, 4. Mátyás pedig 1458-ban és 1464-ben.

¹⁹ Timon 288. o.

²⁰ Synod! Bud. 25. cap. (279.) Idézve: Hübe, *Antiquissimae constitutiones synodiales*. Petropoli, 1856. 159—160. o. Lásd még a Magyar Jogi Lexikon VI. k. 1154. o és Relkovic, Buda város jogkönyve. Budapest, 1905. 122. o.: „(első ruhájukra uörös posztódarabokat varrjanak“.

²¹ Hóman II. 229.

²² IDenzel X. 144. (1294.)

²³ Asztalos 98. o.

²⁴ Fejér IX. I. 364.

²⁵ Anjoukori Okm. VI. 45., 84., VII. 373.

idején a zsidók régi jogaikkal szabadon élhetnek.²⁵ Több oklenéi tanúskodik arról, hogy számos nagybirtokot szereznek.²⁵

Amikor azonban Nagy Lajosnak a zsidók megtérítésére irányuló törekvése teljes kudarcot vall, 1360 körül felfüggeszti kiváltságaikat és kiutasítja őket az országból.²⁵ De zsidóüldözésem nem szabad gondolnunk, mert a nagy király békes elvonulást biztosít számukra²⁷ s még csak „uzsoránál szerzett vagyonukat“ sem koboztatja el.²⁸ Egyszerűen a középkor vallásos felfogása érvényesül.²⁹

A száműzetés nem sokáig tart. Négy évvel később a zsidók ismét az országban vannak,³⁰ egy évtizedre rá pedig éppen Nagy Lajos külön *országos zsidóbíró*t nevez ki³¹, aki 1371-ben el is foglalja hivatalát, hogy a király elgondolásának megfelelően az ország zsidóságának érdekeit megvédje. IV. Béla kiváltságlevele azonban később így is kezd feledésbe menni.

Különösen a *városok* nyirbálják meg a zsidóság jogait. A *budai joghönyv* szerint³² például kötelesek megkülönböztető jelet viselni³³, meghatározott utcákban lakni. A céhrendszerben nem juthatnak szerephez, kézművességet nem űzhetnek.³⁴ Többféle adót kell fizetniük.³⁵ Zálogot ve-

²⁶ Budai Krónika. Turóczy Krónikája Ili. r. At.

²⁷ Hajnik, A zsidók Magyarországon a uegyes házak-beli királyok alatt. 1865.

²⁸ Hótnan III. 9A., A56. o.

²⁹ Asztalos 120. o.: „Az a kor egyáltalán nem ismerte a nemzetiségi kérdést, még a nemzetiségi színezetű össze-ütközéseket is csak gazdasági, politikai és elsősorban vallási, de nem faji különbségek robbantják ki“.

³⁰ Király, flk. és jogt. 622. o

³¹ Hajnik., Perjog 110.: „judex judaeorum totius regni“.

³² Relkovió 123. o.

³³ Relkovió 122. o.

³⁴ Zsidó Lexikon 321. o.

³⁵ Relkovic 171. o.

hetnek ugyan kölcsöneikre, de zálogleveleiket, amelyek után kétszeres taksa jár, évenként be kell mutatniok a városi tanács előtt.³⁶ Kamatot szintén szedhetnek, de uzsoráskodniok tilos. Portékáikat hetenként egyszer árúíthatják a zsidó utcában.³⁷ Templomi kegyzereket, egyházi ruhákat, valamint véres és nedves ruhákat sem nem adhatnak-vehetnek, sem zálogul el nem fogadhatnak.³⁸ Ingatlant szerezhetnek.³³ Megöletésükért fejevetség jár.⁴⁰ =

*Pozsony város jogában*⁴¹ is változás áll be, amennyiben a különben a többi városi polgárral egyenjogú⁴² zsidókat ekkoriban a városi bíróság előtt is a nagy eskü letételére, továbbá *zsidójelként* csúcsos főveg viselésére kötelezik.⁴³ A királyi jogtól ezekhez hasonló kisebb-nagyobb eltérések jóformán valamennyi városban észlelhetők.⁴⁴ jómódú és előkelő, befolyásos zsidók ezért ismételten is átíratják IV. Béla kiváltságlevelét.⁴⁵ amelyet azután *Zsigmond* király nemcsak megerősít, hanem további kiváltságokkal is kibővíti. Nevezetesen zálogügyleteknél heti két dénár kamatot engedélyez,⁴⁶ az országnagyokat és a városokat pedig ú. n. *zsidótartási joggal* ruházza fel.⁴⁷ Ezek ellenében azonban behozza a *zsidóadót*,⁴⁸

³⁶ Relkovic 122. és 178. o.

³⁷ Relkovic 122. o.

³⁸ Relkovic 237. o.

³⁸ Relkovic 123. o.

„Külön kiemeli a törvény, hogy senkit sem ment az ölés alól az a kifogás, hogy a megölt zsidó, eretnek vagy pogány“. Relkovic 216. o.

⁴¹ Király, Pozsony város joga a középkorban. Budapest, 1894. 371-372. o.

⁴³ Fejér IX. I. 364.

⁴³ Király, fltk. és jogt. 626. o.

⁴⁴ Virág, A zsidók jogállása 11—18. o.

⁴⁵ Wenzel, Magánjog I. 225. o.

⁴⁶ Király, Alk. és jogt. 624. o.

⁴⁷ M. jogi L. 1155. Virág 11. o.

⁴⁸ Zsidó Lexikon 321. o.

amelynek révén jelentékeny jövedelmet biztosít a királyi kincstárnak.⁴⁹

Kiváltságlevelét utódai szintén megerősítik.

Mátyás király kétszer is.⁵⁰ Az ő uralkodása Idején szűnik meg uégképpen az országos zsidóbíró tisztsége,⁵¹ Helyébe a *zsidó prefektúra* lép.⁵³ Ez az 1477 körül létesített új Intézmény egyrészt a zsidóság, másrészt a királyi kincstár érdekeit van hivatva szolgálni.⁵³ Nemcsak felügyeletet gyakorol a továbbra is fennmaradó várost zsidóbíróságok felett, hanem adókat is vethet ki.⁵⁴ Ezek az adók elég súlyosak, ráadásul velük nem egyszer visszaélések is történnek. A zsidóság helyzete azonban *Mátyás* király korában mégis kedvezőnek mondható. Lényeges változás a mohácsi vészig már nem is következik be, jogállásukat közelebről mindössze *II. Ulászló* tárnoki cikelyei érintik. Perbeli illetékességük nyer itt szabályozást.⁵⁵ Keresztények zsidókat csak a budai várnagy előtt vonhatnak perbe. Zsidók viszont keresztényeket a városi bíróság előtt perelhetnek.⁵⁶ Fellebbezést bíróságuk a tárnokmestert szék.⁵⁷

Werbőczy István Hármaskönyve is csak egész futólagosan említi meg a zsidókat. *Werbőczy* nyíltan kimondja, hogy nem célja a zsidókról írni.⁵⁸

⁴⁹ Asztalos 128. o.

⁵⁰ Wenzel, Magánjog 1. 225. o.: 1458-ban és 1484-ben.

⁵¹ 1440-ben.

⁵² Hajnik, Perjog 112. o.

⁵³ Király, Alk. és jogt. 625 - 828.

⁵⁴ Zsidó Lexikon 321. o.

⁵⁵ M. Jogi L. VI. 1155. o.

⁵⁶ Kovaehleh, Codex authenticus juris tauerniealls. Budáé, 1803 50. o. Király 823 , Hajnik, Perjog 112. o.

⁵⁷ Kovaehieh 50. o.: „possunt appellare in sedem magistris Tauernicorum“ (art. B.j).

⁵⁸ Hk. III. R. 38. e.: „nem céлом, hogy a zsidókról írjak, minthogy a zsidóknak az ő jogaikra nézve többféle és különböző és több helyen az üdvösséggel ellenkező kivált-

Álláspontjához hiúén jogállásukról hallgat is. Csupán utal Zsigmond kiváltságlevelére⁵⁹ s a zsidók ünnepélyes esküjének alakszerűségeit és szövegét közli.⁶⁰

IV.

A mohácsi véstől II. Józsefig.

(1526-tól 1782-ig.)

A magyar nemzet mohácsi nagy katasztrófájával a zsidóság helyzete is megváltozik. A nemeség körében zsidóellenes hangulat lép fel¹ a *székesfehérvári országgyűlés*, amelyen *Szipolyai* Jánost királlyá koronázták, a zsidóknak az országból való kiűzését határozza el.² Igaz ugyan, hogy az országgyűlés. Határozatából — szentesítés hiányában — törvény nem lesz, tény továbbá, hogy a rendek *pozsonyi* országgyűlésükön, amelyen Ferdinándot nyilvánítják magyar-királynak, a székes-

ságaik vannak és különben is az uzsorákról Ítélni uezsedelmesnek látszik...”

⁵⁹ Hk. II. R. 14. §. 74. p. -

⁶⁰ Hk. III R. 36. c. 1. és 2. §.: tudnunk kell, hogy

a zsidónak, aki esküt akar tenni, magára rövid köntöst vagy palástot öltve és fején zsidó kalapot viselve a nap felé kell fordulnia és mezítláb állania, a törvénykönyvet (melyet Mózes táblájának neveznek) kezével érintse és tartsa, és ezeket mondja: „Én, N. zsidó, esküszöm az élő Istenre, a szent Istenre, a mindenható Istenre, aki az eget és földet, a tengert és mindazt teremtette, ami ezeken és ezekben van, hogy ebben az ügyben, amelyel engem ez a keresztény vádol, teljesen ártatlan és büntelen vagyok“. Ezután hosszú átkozódás következik arra az esetre, ha az illető mégis bűnös volna, majd a szöveg így végződik: „És ha ez az esküm nem való és igaz, törüljön el Adonay és az ő Istenségének hatalma. Ámen.“

¹ Virág 16—17. o.

² Fraknoi, Orsz. eml. I. 29. o.: „Hoc quoque statútum est, quod Judei ex omni Régióne, limitatibus et oppidis huius regut statim expellantur.“ (1526. nov.)

fehérvári határozatot semmisnek mondják:³ a zsidók jogi helyzetében mégis döntő fordulat áll be. Kiváltságaikat királyaink többé nem erősítik meg. Úgyhogy azok lassan szinte valósággal feledésbe mennek.⁵ Jogállásukat inkább a városok 'statútumai' határozzák meg. A városok pedig élnek az első alkalommal, hogy megszabadulhassanak zsidó polgáraiktól, akiket korábban a király uédelme biztosított erélyes támadásaikkal szemben. *Bazin, Pozsony, Sopron és Nagyszombat* egymásután üzi el őket. *Budát* a török tisztítja meg tőlük^c A 16. század első harmadában így „a királyi agyarország területén alig marad zsidó.⁷ A török hódoltság területén kiváltságaik ugyancsak feledésbe mennek,⁸ Erdélyben viszont akkor még nem tudunk róluk.⁹

A hitújítás küzdelmeinek századaiban a ualási kérdés előtérbe nyomulásánál¹⁰ *helyzetük* fokozatosan megnehezül. *Kollonics* bíboros érsek „mint a rossz pénztől“ szeretné tőlük megszabadítani az országot.¹¹ A városok legtöbbje a főként reájuk támaszkodó *Habsburgoktól* olyan kiváltságot kap, hogy a zsidókat nem köteles megtúrni területén.¹² Baranya vármegye, Nagy szombat, Bazin

³ Fraknói, Orsz. eml. I. 53. o.: „a fehérvári gyűlés összes végzéseit érvényteleneknek nyilvánították“ (1526. december havában). 1527. októberében ezt a határozatot megismétli Ferdinánd budai országgyűlése is: „Ut omnia aeta et donationes ipsius Joannis Úlayuodae in irritum reuoentur.“ Art. VII. Fraknói i. m. 1. 156. o.

⁴ Virág 16 o.

⁵ M. jogi L. 1155. o.

⁶ Virág 16—17. o.

⁷ Virág 18. o.

⁸ M. jogi L. VI. 1155. o.

⁹ Virág 18. o. A gyulafehérvári zsidókat Bethlen Gábor telepíti be külföldről. G. u. o.

¹⁰ Virág 19. o.

¹¹ Virág 21. o.

és Újvidék területére zsidó be sem léphet.¹³ Pest 1686-ban ugyancsak kitiltja őket.¹⁴ s miként Bártfa, Szombathely és számos más páros: csak a hetívásárok Idejére ad nekik mint Időző (*commorans*) zsidóknak bebocsátást.¹⁵ Azonban még ilyenkor is személyi vámot, ha pedig az éjjelt is a párosban töltik, hálópénzt („*Schlafgroschen*“-t) szed tőlük.

Ebből a korból ered a zsidóság kitiltása a bányapárosokból is: *Miksa* bányarendelete alapján.¹⁷

A központi kormányzat, bár védelemben már nem részesíti őket, mint a királyi kincstár szolgáira, súlyos terheket ró vállaikra.¹⁸ *I. Lipót* a kiküldött kamarai bizottság vizsgálata után, 1698-ban, „elkövetett csalásaiért méltó büntetést“, 24 ezer forintot szab ki rájuk, továbbá bevezeti a *türelmi adót*, mint a zsidók speciális adóját.¹⁹ Az utóbbi behajtása ugyan a földesurak és a megyék ellenállása miatt egyelőre meghiúsul, de később, ha nem is rendszeresen, mégis végrehajtást nyer. *Mária Terézia* 1749-ben azután uéalegesen rendezi és általánosan kötelezővé teszi a türelmi adó fizetését.²⁰

A királyi és a városi jognak a zsidók számára egyre kedvezőtlenebbé válása idején a zsidóság a földesurak védelmében talál menedéket.²¹ Főúri családok birtokain kiváltságolt zsidóközségek létesülnek, a kisebb földbirtokosok pedig zsidójobbágyokat tartanak,²² akik főleg a földes-

¹³ Virág 25. és 48. o.

¹⁴ M. jogi L. VI. 1155. o.

¹⁵ Virág 51—52. o.

¹⁶ Virág 82. o.

¹⁷ Virág 67. o.; Miksa rendelete 1573-ban jelent meg.

¹⁸ Virág 21. o.

¹⁹ Virág 21 o

²⁰ M. Jogi E.. VI. 1155., 1. o.

²¹ Virág 33-

²² Virág 34.

úri regálékát (a vámszedést, különösen pedig a korcsmajogot) bérlik, a városokban pedig borkereskedéssel, kisparral és banküzlettel foglalkoznak.²³

A zsidók védőurai gazdasági érdekből házi zsidóikat még törvényeinkkel szemben is hathatós védelemben részesítik. Pedig a törvényhozásnak mindig baja van a zsidósággal, valahányszor csak megemlékezik róla. 1578-ban. „hogy mennél előbb kiköltözzenek“ az országból, kétszeres adófizetésre és teherhordozásra kötelezi őket.²⁴ 1593-ban fejenként 20 dénár adót vet ki rájuk.²⁵ Hét évre rá a törvény újra kimondja, hogy a zsidók és anabaptisták minden hónapban egyenként 50 dénárt kötelesek fizetni.²⁶ Az utóbbi rendelkezést aztán a későbbi országgyűlések sorra megújítják. ²⁷ 1625-ben a rendek ismét sürgetik a zsidók „régiszerint“ való megadóztatását, azzal a kikötéssel azonban, hogy ezáltal az országba be ne kebelezzenek őket. ²⁸ Később újra meg újra sürgetik megadóztatásukat: „míg őket az országban megfűrik“.²⁹

A vámszedéssel kapcsolatban már az 1630: XV. t.-c. határozottan eltiltja a zsidókat mind a harmincadok, mind a vámok haszonbérletétől. 1677-ben a törvényhozás megújítja ezt a rendelkezést, hogy „ennek erejénél fogva a zsidókat, mint akik az ország jogainak nem részesei, hűtlenek és egészen lelkiismeretlenek, a vámok bérletétől a jelen országgyűlés befejezése után mi-

²³ Asztalos-Pethő 317. o. ^

²⁴ 1578: 11. tc. 3. §.

²⁵ 1593: IV. tc. 1. §

²⁶ 1585: X tc.

²⁷ 1598: XV.. 1602: 11. és 1603: 111. t.c

²⁸ 1625: XXVIII. tc. 3. §: „ne tamen per hoc regno ineorporentur.

²⁹ 1647: XXVI. tc.; 1682: XII. tc. 1. §.

³⁰ 1647: XCI. tc. 8. §.

nél előbb elmozdítsák“.³⁰ Úgy látszik azonban, hogy a zsidótartó főurak és földbirtokosok nem sokat törődnek a tömény szigoránál, mert két évvel később a korábbi rendelkezés foganatosítását igen súlyos következmények kilátásbahelyezéseivel sürgetik. A tömény minden vármegyében, ahol a vámszedésre zsidókat alkalmaznak, hivataluesztés terhe mellett kötelezi az alispánokat a szolgabírákkal együtt, hogy azokat a falvakat és városokat, amelyekben azt találják, hogy a vámot zsidó kezeli, minden tétovázás nélkül ítélik el és csatolják a legközelebbi katonai uégvidékhez.³¹

Megint hiába minden.

1655-ben a tömény biztosokat küldet ki a szárazvámok megszüntetésére és a zsidó vámszedők elmozdítására.³² Néou énre rá az intézkedés megisméltődik.³³ Hasztalan. Végül 18[^]1723[^]ban a törvényhozás kimondja, hogy ott, ahol a zsidókat minden vámszedéstől el nem mozdítják, senki sem köteles vámot fizetni.³⁴ Sikere azonban ennek a rendelkezésnek is alig van. —

A következőkben a zsidókról kedvezőtlenül már csupán két törvény emlékezik meg. Az egyik „örökké való köszönetét“ mond a királynak azért, hogy a szentgyörgyi végvidékre nem régen bebocsátott zsidóknak elmozdítását elrendelte,³⁵ a másik pedig a borral való kereskedéstől tiltja el őket a görögökkel és az örményekkel együtt „azon csalások s borhamisítások kikerülése uégett Is, melyek a múlt esztendők folytán e tekintetben előfordultak.“³⁶

A zsidóság még csak megtúrt hazánkban, a

³¹ 1649: LXXIX tc.

³² 1655: XXIX. tc.

³³ 1659: LVII. tc.

³⁴ 1723: XV. tc. 3. §.

³⁵ 1729: XIX. tc.

³⁶ 1741 ΓXXIX. tc.

megtűrésért és az élvezett kedvezményekért túlermi adót kell fizetnie,³⁷ de már lassan derengeni kezd a *liberalizmus* korának napja felette.

V.

Az egyenjogúsításért folytatott küzdelem kora.

(1782-től 1848-ig.)

„//. József trónraléptével a magyar zsidóság történetének legboldogabb korszaka kezdődik.“¹ Megnyílik előttük a közép- és főiskolák,² majd az egyetem kapuja.³ Állami ösztöndíjakat nyerhetnek,⁴ tagjai lehetnek a céheknek, a bányavárosokat kivéve bárhol szabadon letelepedhetnek és kereskedhetnek. 1786-ban *Pest* is kénytelen feladni velük szemben zárkózottságát.⁵ A városok azonban még mindig nem adják fel a küzdelmet ellenük, bár törekvéseik most már eredménytelenül maradnak. Az 1790—91. ávi országgyűlésen ugyan a pesti kereskedők még a zsidó nemzetet ki akarnák zárni a kereskedésből,⁶ de *Zábráczhy*

²⁷ Kelemen, Emerius: *Institutiones juris privali Hungarici*. Pest, 1814. I. 2(10. o.: „Mosaica religio tolerata solum in Hungária est. et pro tvilione, aliisque benefieis, qvibus Hebraei apud nos perfruuntur, pensum tolerantiae .soluendum habent“.

¹ Virág 75. o.

² 1782. dec. 14-én. Hornis Gyula, *A magyar művelődés eszményei 1777-1848*. Budapest. 1927. I. 77. o.

³ 1783. jún. 5-én. L. Hornis I. 78.

⁴ 1786. aug. 31. óla. Kornis I. 78. *A zsidóság azonban még hosszú évtizedekig nem igen él a nyert jogokkal; „egyelőre szinte fehér holló számba megy a zsidó gimnáziumi tanuló“.* Kornis i. m. I. 80. o. De még 1848-ban is keüés a zsidó gimnázistáh száma. Kornis i. m. 11. 209. o. *A zsidóság „1849 után hirtelen lepi el a középiskolákat és ezeken keresztül a szellemi pályákat“.* Kornis i. m. ti. 210 o.

⁵ M. jogi L. VI 11551. o.

⁶ Marczali, *Az 1790/1-iki országgyűlés*. Budapest, 1907. 201. o.: „Judaicam Nationem.“

József egri püspök javaslatára⁷ többen sürgetik a zsidók egyenjogúsítását.⁸ Végül is külön törvényeikk helyezi kilátásba a zsidók állapotának rendezését, addig pedig, amíg ez megtörténik, ugyanez a tömény korábbi jogállapotukban hagyja meg őket.⁹

A következő század elején a törvényhozás megengedte, hogy a hadseregbe újoncokul zsidók~ is felvehetőek legyenek,¹⁰ majd az újoncállítási kötelezettséget — számarányuknak megfelelően — a zsidókra nézve is előírja.¹¹ 1840-ben a *váltótörvény* már tekintettel van ünnepeikre.¹² Ugyanakkor ismét külön tömény helyezi kilátásba állapotuk rendezését. Egyben kimondja ez a tömény, hogy az országban és az ahhoz kapcsolt részekben született zsidók, valamint azok, akik erre töményes úton engedélyt kapnak, ha egyébként ellenük erkölcsi tekintetben alapos kifogás nincs, a bányavárosok kivételével bárhol szabadon lakhatnak, gyárakat állíthatnak, minden tudományt és ipart művelhetnek, szabadon kereskedhetnek és mind, ott, ahol korábban ingatlant szerezhettek, most már az országos jog erejénél fogva továbbra is szerezhetnek. Ezzel szemben azonban ez a törvénycikk is kötelezi őket állandó vezeték- és utónév felvételére,¹³ rendes anyakönyvek vezetésére s arra, hogy szerződéseiket az országban dívó élőnyelven írják. “Teljes egyenjogúsításuk a főrendek s az erősen zsidóellenes városi követek

⁷ Szekjü Gyula, Magyar Történet VI. 400. o.

⁸ Marczali 201., 213.. 217-218. o.

⁹ 1790: XXXVIII. tc.

¹⁰ 1807: 1. tc. 1. §.

¹¹ 1808: VI. tc. 3. §.

¹² 1840: XV. tc.

¹³ L. erre néézve II. József rendeletét s az 1790:

XXXIX. le.-t.

¹⁴ 1840.XXXIX. tc. ,

ellenállása miatt meghiúsul.¹⁵ így a korábbi törvények és királyi rendeletek korlátozásai természetesen továbbra is érvényben maradnak velük szemben.¹⁶ Ezek szerint nem szedhetnek vámot, nem üzhetnek borkereskedést,¹⁷ valamint nem birtokolhatnak, bérelhetnek és Igazgathatnak nemest jószágot,¹³ végül nem árusíthatnak salétromot és puskaport.¹⁹

A zsidóknak ezt a jogállását a liberális ellenzék az 1843—44. évi országgyűlésen se tudja megváltoztatni, de az egyenjogúsítás ügyét az országgyűlési tárgyalások folyamán kétségtelenül alaposan előkészíti.²⁰ A zsidóság térfoglalása és beözönlése közben egyre nagyobb arányokat ölt.³¹ *Széchenyi* István hiába sűrgeti a galíciai határ lezárását.³³ A szabadelvűség lassan győz. V, *Ferdinand* 1846-ban úevleq eltörli a türelmi adót is.³³ Az 1848-as törvényhozás a zsidók túrt helyzetén ugyan még nem változtat, a *szegedi* parlament azonban 1849. július 28-án már kimondja teljes egyenjogúsításukat. Ám ez az országos határozat a világosi fegyverletétel következtében töménnyé nem válik.²⁴

¹⁵ Szekfü VII. 214.; Konkoli Thege Pál; 1840-dik évi országgyűlés. Pest, 1847. II. 261-262, 382—388. o.

¹⁶ Frank, A közigazság törvénye Magyarhonban. Buda, V 1845. I. 106-107. o.

¹⁷ 1847: Xei. tc.

¹⁸ 8410 1800. ápr. 10. kir. r.

¹⁹ 1741: XXIX. tc. és 17.187/1798. lúl. 17. kir. r.

²⁰ Szekfü VII. 214. o. Pléhely Lajos. Előszó. Bosnyák. Z. Fővárosunk elzsidósodása. 2. kiadás. Budapest, 1935 3 o.

²¹ Asztalos-Pethő 363. o.

²² Szekfü VII 215. o.

²³ 1.200.000 Jorint lefizetése ellenében. M. jogi L. VI. 1155/2. o.

²⁴ M. jogi L. DI. 1155. 2. o. Szekfü VII. 214. o.

VI.

A liberális szabályozás kora.

(1848-tól 1918-ig.)

A zsidók helyzetének javulása végleg csak az abszolutizmus korában következik be. *Haynau* még sarcot vet ugyan ki rájuk a szabadságharcban tanúsított magatartásukért,¹ 1850-ben azonban már jelentős jogokat nyernek a császártól.⁵

Különösen javukra válik az osztrák polgári törvénykönyv, amely szerint „vallásbeli különbségnek a magánjogokra befolyása nincs, kivéven ím némely tárgyaknál a törvények különösen mást rendelkeznek“.³ A zsidók ügyesen alkalmazkodna ehhez az elvhez egymásután szerzik meg azokat a jogosítványokat, amelyekre korábban képtelenek Ügyvédséget vállalnak, hivatalokat viselnek, sőt nemesi ingatlanokat is kezdenek szerezgetni. Az 1853. október 2-án kelt pátens visszahelyezi ugyan őket korábbi jogállapotukba,⁴ de az 1860. február 18-án kelt pátens újra megadja nekik az ingatlan-szerzési képességet.⁵

Ekkor szűnik meg rájuk nézue az a tilalom ts, hogy egyházjogból nem vizsgálhatnak és hogy nekik az egyházjog egyetemi előadásainak látogatásáról bizonyítvány ki nem adható,⁶ hogy zsidó bába keresztény nőknél nem végezhet szülésznői tennivalókat,⁷ hogy nem árusíthatnak salétromot és

¹ M. Jogi Ei. VI. 1149. o.

² Ferenc József a rájuk rótt 2.300 000 fit „Strafkontribution“-t 1850. Június 30-án már leszállítja 1 millióra. M. Jogi L VI 1149. o.

³ Optk. 39. §.

⁴ Szekfü üli. 277. o.

⁵ Reichs-Gesetz-Blatt 1860. No. 45. K

⁶ U. a. 1850. No. 33.

⁷ Reichs-Geeetz-Blatt 1850. No. 348.

puskapor⁸ stb. Ekkor szűnik meg továbbá a zsidók tanuzási képességének korlátozása,³ a bányavárosokban való letelepedésük tilalma,¹⁰ a zsidók házasságkötéséhez szükséges hatósági beleegyezés kelléke¹¹ s általában a zsidóság különleges jogállása.. —

A most vázolt tényleges állapotban találja a zsidóságot az októberi diploma és az országbíró értekezlet. Az utóbbi az adottságokkal számolva kimondja, hogy „a vallás különféleségéből kifolyó, az ausztriai törvények uralma alatt bővített polgárt magánjogok jelen állapotukban megahagyatnak“.¹² A zsidók polgári helyzetének kérdése azonban még mindig bevégezetlen.¹³ Sem az ideiglenes törvénykezési szabályok rendelkezése, sem az 1860. évi csonka országgyűlés határozata¹⁴ nem teszi őket a magyar állam teljes jogú polgáraivá. Bizonyos korlátozások, főként közjogi szempontból, továbbra is fennmaradnak velük szemben. Így a zsidók tulajdonképpeni emancipationális törvénye csak az 1867: XVII. t. c., amely szószerint a következőképpen hangzik: „1. §. Az ország izraelita¹⁵ lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítanak. — 2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás, vagy rendelet ezennel megszüntetetik.

A zsidókra vonatkozó magyar jog fejlődése azonban még nem zárul le teljesen. A zsidók

⁸ U a. 1851. No. 65.

⁹ U a. 1860 No. 9.

¹⁰ U. a 1860. No. 17.

¹¹ U a. 1859. No. 217.

¹² Ideig). Törv. Szabályok I. R. 22. §.

¹³ Kallós, A magyar polgári jog alapeluci. Debrecen, 1865. 99. o.

¹⁴ Virág 76. o.

¹⁵ Törvénytarunhban először szerepel ez a szó!

bevándorlása és térfoglalása tovább tart.¹⁶ Mint korábban *Széchenyi*, most a haza bölcse, *Deák* Ferenc is hasztalan száll síkra a bevándorlás ellen. „Az ország Deáknál is liberálisabb volt.”¹⁷ „A központi és irányító helyeket... itt-ott magyarrá asszimilált zsidók“ foglalják el.¹⁸ Hatásuk mihamar jelentkezik jogilag is. A zsidóság javára kell írunk mindenekelőtt a házassági törvénnyel¹⁹ behozott *polgári házasságot*, amely a zsidóság és a keresztény magyarság legerősebb elkülönítő szakadékát igyekszik — legalább magánjogiig — betemetni.²⁰ Alkotmányjogilag ts fontos fejlődési mozzanathoz jut aztán a hazai zsidóság joga 1895-ben, amikor ts a XLII. t. c. az izraelita vallást újra törvényesen beuett Daliásnak nyilvánítja.³¹ Érdekes azonban, hogy a tömény közt és a többi beuett vallás közt különbséget tesz Neuezetesen nem terjeszti ki rá az 1868: LIII. t. e.-et a maga egészében,” továbbá kimondja,

¹⁶ Méreteire jellemző, hogy míg 1720 körül számuk mindössze 11 ezer, addig 1785-ben már 75 ezer (Szekfü UL 213.0.). 1848 előtt 241 ezer. 1870-ben 550 ezer, 1890-ben 707 ezer, 1900-ban 831 ezer (Szekfü VII 371. o.), 1910- \$ ben minden tizedik „magyar” zsidónak vallotta magát. 1914-ben pedig számuk jóval felülmúlja már az egymilliót.

¹⁷ Szekfü VII. 371. o.

¹⁸ Szekfü VII. 302. o.

¹⁹1894: XXXI. tc.

²⁰ A törvény létrejöttének előzményeire nézve lásd Sehaurek Ráfael „Qtosszák a házassági törvényhez“ C- cikkét a „Pécsi Jogász“ 1935 december 20-i (I. 4) számában, a 2—4. oldalon.

²¹ 1895: XLII. tc. 1. §.

²² 1895: XLII. tc. 2. Ennek következtében nem terjed ki rá az idézett törvény ama rendelkezése, mely szerint a beuett vallások tagjai uegyesen is akadálytalanul temetkezhetnek. Hasonlóképpen nem terjed ki rá az 1848: XX. tc. azon rendelkezése sem, amelynek értelmében a beuett vallások egyházi és iskolai szükségletei állami költségek-ből fedezhetők. Továbbá különbség, hogy új zsidó hitközségek csak a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter

hogy „lelkész (rabbi) és hitközségi előljáró az izraelita felekezetiek csak oly tagja lehet, aki magyar állampolgár és aki képesítését Magyarországon nyerte.”²³

Rendeleti úton a zsidóság helyzetének még további, tüzetes szabályozása vált szükségessé.²⁴ Az ekként kialakult rendeleti jog jellegetessége azt bizonyítja, hoay a zsidóságnak minden egyenjogúsítása dacára is csak a *különös jog* felel meg.²⁵

VII.

A keresztény nemzeti újjászületés kora.

(1918-tól)

A világháború alatt a zsidóság beözönlése¹ és térfoglalása² fokozódik. A forradalmak idején szomorúan jelentős szerephez jut,³ Érthető tehát,

engedélyével létesülhetnek. Tehát valóban: „a bevett valásnak nyilvánított izraelita vallás bizonyos vonatkozásokban az elismert Daliásokkal esik egyenlő elbírálás alá”. Molnár Kálmán, Magyar közjog. 3. kiadás. Pécs, 1929. 142. o.

²³ 1895:XLU. tc. 3 § — Érdemes megjegyezni, hogy mind a házassági, mind a recepció törvény többször is kisebbségben maradt a főrendiházban és csak új főrendek kinevezésével sikerült a javaslatokból törvényeket alkotni. L. Szeffő VII. 328. o. és Schaurek id. cikkét.

²⁴ A zsidókra vonatkozó rendeletek felsorolását nagyjából a törvénytár (millenniumi kiadás) 1894—95. évi kötetének 306. oldalán találhatjuk meg.

²⁵ Ezt igazolja legújabb keletű rendeleti jogunk minden vonatkozó szabálya is. Összeállításukat betűrendben megtalálhatjuk Ladik Gusztáv „Magyar törvények és egyéb jogszabályok mutatója.” (Budapest. 1928.) e munkájában.

¹ Asztalos-Pethő 510. o.: „A kiűrtett Galicia és Bukovina zsidó lakossága óriási áradatban zúdult Budapest felé.”

² Asztalos-Pethő 514. o.: “Uázsonyi... az első zsidó miniszter”.

³ Asztalos-Pethő 533 o.: a 31 népbiztos közül a többség a keleti származású intellektuel zsidóságból került ki.

hogy a *keresztény nemzeti újjászületés* korának hajnalán a zsidósággal szemben — bizonyára nem ok nélkül — feltámadó kedvezőtlen közvélemény hatására *Haller* István akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter különösen azért, hogy a zsidóság a maga országos arányszámán túl el ne lepje az intellektuális pályákat,⁴ törvényjavaslatot terjeszt a nemzetgyűlés elé, amelyet az, mint a numerus claususról szóló 1920: XXV. t.-c.-et, el is fogad, a törvény az egyetemek és főiskolák hallgatóira nézve a zárt szám élűt állítja fel. A hallgatók számbeli meghatározásának irány-élűt pedig azt tűzi ki, hogy egyetemre és főiskolára csak olyanok kerülhetnek, akik nemzet-
hűség szempontjából s erkölcsi tekintetben fel-tétlenül megbízhatók.⁵

Bernlák Nándor képviselő indítványára⁶ ezenkívül az a kíváncsi is bekerül a törvénybe, hogy az „egyes *népfajokhoz* és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető *népfaj* vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak $\frac{9}{10}$ részét“.⁷

A törvénynek ezt a rendelkezését a zsidóság sérelmesnek találta, noha benne sem a *zsidó* fajról, sem az *izraelita* vallásról nincs szó. Mégis 1925-ben „a nemzetközi szabadkőműves zsidóság a Népszövetségnél tiltakozott“ ellene.⁸ mint a trianoni békeparancssal össze nem egyeztet-
hető rendelkezés ellen.⁹ *Klebsberg* Kunó gróf

⁴ flsztalos-Pethő 540. o.

⁵ id. törv. 1. §.

⁶ Min. Ind az 1928: XIV. tc.-hez.

⁷ 1920.: XV. te 3. § 3. bek.

⁸ Hat. Lex. lli. 420 o.

⁹ Min. ind. az 19:8: XIII tc.-hez. Pedig „amint a tan-
szabadságot megszorító numerus clausust Trianon
egyenes következményének kell tekintenünk, úgy az is két-

vallás- és közoktatásügyi miniszter így külpolitikai okokból kénytelen új törvényjavaslatot beterjeszteni, amelyet az országgyűlés mint 1928: XIII. t. e.-et fogad el. A zsidókról ez a törvény sem szól. A zárt számot *foglalkozási ágak* szerint határozza meg. Éppen ezért hivatásának nem is tud megfelelni. Egy azonban bizonyos. Miként az 1920: XXV., akként az 1928: XIV. t. c. is elsősorban és legérzékenyebben a zsidóságot érinti. Ámde éle holnap éppen úgy irányulhat a kereszténység gazda-, tisztviselő-, iparos- vagy kereskedőtársadalom ellen, amint ma még a zsidóság ellen. Csupán az egyes foglalkozási ágak tagjainak gyermekei sorából egyetemre és főiskolára törekvők számaránybeli eltolódása ezt a fordulatot *jogilag* minden további nélkül bármikor előidézheti.

Sokkal nagyobb jelentőségű mozzanata szerintünk a magyar zsidójog legújabb fejlődésének az a tény, hogy „az izraelita vallásfelekezet képviselőjére az izraelita hitközségek által életfogytiglan választott két lelkész (rabbi)“ személyében a zsidóság a magyar országgyűlés felsőházában örökös képviselőhez jutott.¹⁰

ségtelen, hogy az annyira bepanaszolt, s főképp a jogegyenlőség szempontjából kifogásolt faji és nemzeti-ségi arányosításnak is a trianoni rendelkezésekben található meg a gyökere“. Molnár Kálmán, Numerus elausus, tanszabadság, jogegyenlőség. Összegyűjtött kisebb tanulmányai és cikkei. Pécs, I. kötet 275-276. o.

¹⁰ 1918: XXII. tc. 4. §. 6. pont. — Tolna vármegye feliratára törvényhozásunk a zsidók főrendiházi tagságánál — bár eredménytelenül — már 1907-ben foglalkozott. Ami tehát korábban a zsidóságnak nem sikerült még, most valóra vált. Pedig Kérészy Zoltán azon találó megállapítása, hogy „a zsidóság felekezet gyanánt szervezkedne nincsen s így a törvény egy nem létező felekezetet minősít közjogi korporációnak“ - ma is változatlanul és teljes egészében helytálló. A kérdés tüzetesebb megvilágítását lásd Kérészy Zoltán, Recepció paritás és főrendiházi képviselő. Budapest, 1907. e. művében, főként a 26. oldalon.

A magyar állam törvényhozó szerve tehát nemcsak megőrzi az előző korszak vívmányainak jogelvi csorbítatlanságát, hanem zsidójogunkat még tovább is fejleszti. Nem így a nemzet igazság- és jogérzetéből fakadó közmeggyőződéssel szorosabb összefüggésben álló *bírói gyakorlat*. A m. kir. Kúria ismételten is kénytelen a zsidóság fogalmának jogi természeténél foglalkozni. Előbb osztálynak minősíti,¹⁴ később azonban elmentmondásba jut önmagával,¹⁵ mire aztán elüt határozatban mondja ki, hogy „aki a zsidóság mint személyösszesség ellen egész általánosságban izgat, az izraelita hitfelekezet ellen izgat.”¹³ Ezen álláspontjának többszörös hangsúlyozásával¹⁴ sikerült ugyan megvédenie a liberális korszak jogászai felfogását, az a körülmény azonban, hogy a Kúria döntését alsóbíróságaink határozatai újra meg újra szükségessé teszik, az ellenkező látszattal szemben Is eléggé mulatja, mennyire küzd egymással ebben a kérdésben a régi és újabb jogelv érvényesülése.

¹¹ Kúria B. 1. 5973 923. sz. Grill-féle Új Dtár 1916—24. 118 o. U. a. B. I. 6491, 1923. sz. 120. o.

¹² „A zsidóság ellen intézett támadás a hitfelekeset elleni izgatás fogalma alá esik abban az esetben is, ha ez a zsidóságot nem mint hitfelekezetet támadja*.” Kúria 1924. szept. 23-án. B. 1. 1988, 924. sz. Grill-jéle Új Dtár 1924-25. 108-109. o.

¹³ Huria E. H. 1925. május 13-án B. 1. 393/1925. sz.

¹⁴ Közigazgatási Bíróság. Grill-féle Új Dtár 1925 26. 193-198. o.; Kúria B. 1. 6272, 1932. sz. Grill-jéle Új Dtár 1932. 159. o.

3. TANULSÁGOK.

1. A zsidókérdés jogi szabályozása.

Amikor körülöttünk recsegve-ropogva omlik össze a *liberális kor* világa, egy új kor hajnalánmi még a szabadelvűség elkopott köpenyébe burkolódzunk. A zsidóságot majdnem minden szomszédunk *fajnek* tekinti ma már jogilag is. Nálunk „zsidó hitfelekezetről“, „zsidó vallásról“ beszélnek.¹ Mások azon vitatkoznak, vajjon a zsidóság *fajilag* meghatározott vallás-e, nagy pedig *vallásilag* szervezett faj-e. Mindegy, a zsidóság így is, úgy is külön test marad az állam szeruezetében mindaddig, amíg az állam alkotói más *nemzet* és más, *keresztény* vallás fiai.

Concha Győző szerint a zsidókérdés egyáltalán megoldhatatlan.² Valóban ezt bizonyítja ezeréues jugunk történelme is. A zsidókérdés a keresztény nemzeti társadalmak állandó nyílt kérdése marad. A zsidóság jogállását éppen ezért, miként a múlt jogának fejlődéséből is látjuk, koronként más-más elvek szerint, de mindenkor *különösképpen* szabályozzák.

¹ Kúria B. J. 6272/1932. sz. Grill: Új Dtár 159. o.

² Szekfü VII. 372. o.

II.

A magyar zsidójog szabályozásának szempontjai korszakonként.

A magyar *zsidójog* történetének *hét* korszakát is különböző jogelvek érvényesülése határozza meg.

Az *első korszak* jellemzője, hogy a még csak gyérszámú zsidóság jogállása nem nyer külön szabályozást. Helyzetére — valószínűleg — az *idegenek joga* irányadó.

A *második korszakban* már *vallási okokból* szükségessé válik a zsidók jogállásának rendezése. Gazdasági jelentőségük fokozódásánál azonban újabb szempont, a *közgazdasági és nemzeti érdek* szempontja, jut velük szemben érvényre, noha a vallási szempont mindvégig uralkodó marad.

A *harmadik korszakban* a zsidóság jelentős gazdasági szerepének megfelelően éppen fordítva, mint az előző korszakban, a *közgazdasági érdek* válik irányadóvá s ezzel szemben küzd a vallási és nemzeti szempont.

A *negyedik korszak* folyamán a keresztény és nemzeti gondolat kerekedik felül, de nagy szerepet játszik a gazdasági érdek szempontja is.

Az *ötödik korszak* jellegzetessége az emberiség nevében a zsidóság egyenjogúsításáért folytatott küzdelem, amely azonban még részben a városok gazdasági érdekéből, részben pedig a keresztény nemzeti érzésből fakadó ellenállással szemben kudarcot vall.

A *hatodik korszak* a zsidóságot már tisztán vallásként kezelt s mivel a liberális felfogás szerint a vallás magánügy, a zsidóságnak végre sikerül kivívnia teljes egyenjogúsítását. Bizonyos,

vallásl alapon meg nem Indokolható különbség-tétel azonban ekkor Is megmarad vele szemben.

A *hetedik* korszakban Ismét a keresztény nemzeti s az új fajt gondolat jut előtérbe, következőleg a zsidóság visszaszorítására bizonyos törekvések Indulnak meg jogilag ts, de az igazságosság élnének minden sérelme nélkül.

Nem szabad elmulasztanunk ttt annak megállapítását, hogy az elnyomás és megbélyegzés nem a magyar nemzeti jog sajátása. Nemzetünk zárkózott volt ugyan mindenkor a zsidósággal szemben, de azért rovásukra sohasem tagadott le az igazságosság élűéből egy jottányit sem. Ha itt-ott a *látszat* ellenkezőt bizonyít, annak magyarázata nagy a zsidó és keresztény vallás közt tátongó és talán soha át nem hidalható ellentét, vagy pedig más, olyan jelenség, amely miatt alkalomadtán az anabaptistáknak, örményeknek és görögöknek, sőt főurainknak és városainknak. tehát a magyar Szent Korona tagjainak Is, éppúgy bűnhódniük kellett, mint a zsidóknak. A megbélyegző zsidójel, a tolerancia és a kommoranz intézménye pedig nem a magyar jogszabályalkotás terméke, hanem részben külföldi hatás eredménye, részben az idegen eredetű várost jogok szüleménye.

III.

A jövő útja.

Kilencszáz esztendőn keresztül *három* tényező: vallási, gazdasági és nemzett szempont Irányította jogszabályalkotó őseinket a zsidóság jogi helyzetének meghatározásánál. A faji szempont, bár tagadhatatlan érvek szólnak a zsidósággal szemben szinte állandó ébrenléte mellett, sohasem érvényesült. Mert „ez jogrendünk szel-

leménél kirívó ellentétben állott volna³. A trianoni békeparancs azonban megteremtette és ránk erőszakolta a jogrendszerünkben korábban ismeretlen fajt kisebbségek jogi kategóriáit. Már pedig — *Molnár* Kálmánt idézne: — „ha egyszer vannak jogilag elismert kisebbségek, akkor hangosan kiált az igazság szava, hogy a kisebbségek, *mint ilyenek* érvényesüljenek s ne a többség rovására. Nagyon furcsa értelmezése volna a jogegyenlőségnek az, amely lehetővé tenné, hogy 6 %-nyi kisebbség a vezető pozíciókban 50 — 60 %-os arányban érvényesüljön⁴. A zsidók viszont, amikor „külföldi prókátoraik és protektoraik⁵ útján tiltakoztak a Nemzetek Szövetségénél a róluk egy szónál sem rendelkező 1920-as numerus clausus-törvény ellen⁶, önmaguk bizonyították be, hogy *faji* kisebbséget alkotnak. Mi tehát éppen ezért a jövőre nézve kívánatosnak tartjuk, hogy a zsidóság jogállása zsidójogunk három korábbi alakító szempontja mellett a *faji* szempont figyelembevételével is, a „*suum cuique*“ ősrégi jogász elvéhez híven, a legszigorúbb igazságosság alapján véghezvitt őszinte és nyílt szabályozást nyerjen.

Találón jegyzi meg *Schaurek* Ráfael, hogy „az új eszmeáramlatok mindig megteremtik a saját irányelveiknek megfelelő jogalkotásokat a régiégek helyébe. Ez olyan természeti folyamat, amelyet nem lehet feltartóztatni*⁷. A mi korunk is,

³ Molnár Kálmán. Numerus clausus, tanszabadság-jogegyenlőség. Összegyűjtött kisebb tanulmányai és cikkei. Pécs, 1932. I. 278. o.

⁴ Molnár idézett cikke. Kisebb tanulmányai és cikkei. 1. 276. o.

⁵ Molnár, A magyar ifjúság, id. m. 1. 280. o.

⁶ Katolikus Lexikon 111. 420. o.

⁷ Schaurek Ráfael, Gloszák a házassági töményhez. Pécsi Jogász 1935. dec. 20-i (1. 4.) szám, 9 o.

miként a korábbi korok, szükségképpen szabályozza majd a zsidóság jogállását új irányelvének megfelelő új szellemben.⁸ S „ezt azoknak is meg kell majd érteni, akik egyébként képtelenek a magyar lelket megérteni”.⁹

Mi nem akarunk az igazságosság élvéből a zsidóság rovására a jövőben sem letagadni semmit. De viszont *keresztény és magyar* nemzet létünk második ezer évében a magunk igazából sem engedhetünk .

M. I. N. D.

⁸ Példa erre Hitler német zsidótörvénye.

⁹ Molnár, A magyar ifjúság. Id. m. 1. 280. o.

ZSIDÓJOGUNK FŐBB FORRÁSAI:

- Szent László decretumának l. 10. és 27. fejezete.
(1092.)
Kálmán decretumának l. 74. és 75. fejezete.
Kálmán kiváltságlevele (a „lex de judaeis“).
- II. Endre aranybullája és beregi esküje.
- IV. Béla kiváltságlevele (a „jura judaeorum“).
(1251.)
Zsigmond kiváltságlevele.
A budai jogkönyv.
Pozsony város joga.
Pest város joga.
- II. József rendeletei.
Az 1790: XXXVIII. t. c.
1840: XXXIX. t. c.
Az abszolutizmus korának pátensei és rendeletei.
1867: XVII. t. c. (emancipáció).
1895: XL 11. t. e. (receptió).
1926: XXII. t. e. 4. §. 6. pont: (az izraeliták felsőházi tagságáról).

IRODALOM:

Asztalos Miklós — *Pethő* Sándor: A magyar nemzet története ősidőktől napjainkig.. Budapest.

Balog Szidi: A magyarországi zsidók kamaraszolgasága. Budapest; 1907.

Hajnik Imre: A zsidók Magyarországon a vegyes házakbeli királyok alatt. Pest; M. Tud. Akadémia 1865.

Hóman Bálint—*Szekfü* Gyula: Magyar Történet.

Hérészy Zoltán: Recepció, paritás és főrendiházi képviselet. Budapest; Politzer 1907.

Kohn Sámuel: A zsidók története Magyarországon. 1. kötet. A legrégebb időktől a mohácsi vészig. Budapest; Athenaeum 1884.

Virág István: A zsidók jogállása Magyarországon 1657—1780. Budapest; Eckhart-Szeminarium 1935.

*

A továbbiakra nézve utalunk a Jegyzetekben idézett munkákra.